

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการพัฒนาความเข้มแข็งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้

1. บริบทชุมชนหมู่บ้านสิงห์ใต้
2. การดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
3. แนวคิดระบบมาตรฐานงานชุมชน
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

บริบทชุมชนหมู่บ้านสิงห์ใต้

1. สภาพโดยทั่วไปของตำบลโพสังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1.1 ประวัติความเป็นมา ตำบลโพสังโฆ แต่ก่อนเคยเป็นที่ตั้งเมืองสิงห์ยุคเก่า มีหลักฐานเป็นเจดีย์เก่าอยู่ที่หน้าวัดสิงห์ และรูปปั้นสิงห์ดินเผา 1 คู่ อยู่ที่วัดสิงห์สุทธาวาส 1 ตัว และที่ว่าการอำเภอบางระจัน 1 ตัว ภายหลังมีการย้ายเมืองไปอยู่ที่บางต้นโพธิ์ให้ชื่อตามชื่อของขุนโพธิ์สังโฆความเป็นตำบลโพสังโฆจนกระทั่งปัจจุบัน

1.2 ขนาดที่ตั้ง ตำบลโพสังโฆตั้งอยู่ในอำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี สถานที่ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอค่ายบางระจัน เป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร ห่างจากศาลากลางจังหวัดสิงห์บุรี เป็นระยะทาง 11 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบล อำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสิงห์บุรี ทิศเหนือ ติดกับตำบลไม้ดัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลโพประจักษ์ อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี ทิศตะวันออก ติดกับตำบลท่าข้าม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลบางระจัน ตำบลคอทราย อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1.3 สภาพภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศของตำบลโพสังโฆ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา และการเพาะปลูก

1.4 ลักษณะภูมิอากาศ สภาพของตำบลโพสังโฆ มี 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ฤดูร้อนอากาศแห้งและร้อนจัด

1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา ปลูกอ้อย เป็นหลัก โดยมีอาชีพเสริมคือรับจ้าง

1.6 การแบ่งเขตการปกครอง จากข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลโพสังโฆ ปี 2548 ตำบลโพสังโฆแบ่งเขตการปกครองเป็น 11 หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่ที่ 1 (บ้านท้องคั่งเหนือ) หมู่ที่ 4 (บ้านท่าข้ามเหนือ) หมู่ที่ 5 (บ้านท่าข้ามกลาง) หมู่ที่ 7 (บ้านวัดพริก) หมู่ที่ 8 (บ้าน

วัดพุทเหเนือ หมู่ที่ 9 (บ้านวัดพุทไธ) หมู่ที่ 10 (บ้านม่วงเหเนือ) หมู่ที่ 11 (บ้านม่วงไธ) หมู่ที่ 12 (บ้านสิงห์ไธ) หมู่ที่ 13 (บ้านสิงห์กลาง) ผู้ใหญ่บ้าน และหมู่ที่ 14 (บ้านสิงห์เหเนือ)

1.7 ประชากร ประชากรตำบลโพสังโฆ ข้อมูลปี 2546 โดยแยกตามเพศ มีประชากรชาย 2,265 คน ประชากรหญิง 2,443 คน รวม 4,709 คน

1.8 ระบบการจัดการทุนของชุมชน ในชุมชนตำบลโพสังโฆ มีการรวมกลุ่มทั้งทางด้านสังคม และเศรษฐกิจ ในการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเพื่อการรวมทุนของชุมชน เพื่อนำไปเป็นทุนให้คนในชุมชนใช้ประกอบอาชีพ การบริหารจัดการทุนของชุมชนจะดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการของแต่ละกองทุน รวมทั้งมีการส่งเสริมการออมของคนในชุมชน ดำเนินการและบริหารจัดการโดยคณะกรรมการชุมชน ตำบลโพสังโฆมีการรวมกลุ่มของชุมชนได้แก่ กลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มส่งเสริม นำส้มกลั่นควนไม้สมุนไพโร เป็นต้น

1.9 สถาบันองค์กรทางศาสนา วัด 4 แห่ง ดังนี้ วัดสิงห์สุทธาวาส วัดพุท วัดม่วง วัดโพสังโฆ สำนักสงฆ์ (สำนักสงฆ์สวนกัน) 1 แห่ง

1.10 สาธารณสุข สถานื่อนามัยประจำตำบล 1 แห่ง

1.11 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ตำบลโพสังโฆ 1 แห่ง (จำนวน อปพร.ตำบลโพสังโฆ มีทั้งหมด 84 คน)

1.12 การบริการพื้นฐาน การคมนาคม (แสดงจำนวนและสภาพทางคมนาคมทางบก) ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก จำนวน 46 สาย ถนนลาดยาง จำนวน 5 สาย ถนนดินลูกรังจำนวน 25 สาย ถนนดิน จำนวน 15 สาย

1.13 แหล่งน้ำธรรมชาติ ลำน้ำ ลำคลอง (คลองตาเหนียง คลองคลองตาเทศ แม่น้ำน้อย) จำนวน 3 แห่ง

1.13.1 แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ประปาหมู่บ้าน จำนวน 25 แห่ง (น้ำประปาที่ผลิตได้ 500 ลบ.ม./วัน) บ่อน้ำตื้นจำนวน 34 แห่งบ่อกบจำนวน 40 แห่ง

1.13.2 การระบายน้ำ ราง/ท่อระบายน้ำ จำนวน 3 แห่ง ถนนที่มีราง/ท่อระบายน้ำด้านเดียว จำนวน 3 สาย ถนนที่ไม่มีราง/ท่อระบายน้ำ จำนวน 21 สาย

1.13.3 การไฟฟ้า (แสดงถึงจำนวนหมู่บ้านที่ไฟฟ้าเข้าถึงและจำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้า) ถนนในเขต อบต.โพสังโฆ ที่มีไฟฟ้าสาธารณะ จำนวน 21 สาย โคมไฟฟ้าสาธารณะในเขตพื้นที่ตำบลโพสังโฆ จำนวน 475 โคม 629 หลอด

1.14 ข้อมูลอื่นๆ

1.14.1 ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยว ในเขตตำบล ไม่มีมวลชนมีการจัดตั้ง อาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน (อปพร) 45 คน ลูกเสือชาวบ้าน 2 รุ่น กลุ่มเกษตร 50 คน กลุ่มออมทรัพย์ 11 กลุ่ม กลุ่มเลี้ยงสัตว์น้ำจืด 1 กลุ่ม กลุ่มสตรีแม่บ้าน 1 กลุ่ม กลุ่มอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ 2 คน กลุ่มร้านค้าชุมชน 1 กลุ่ม และอสม. 82 คน

2. สภาพทั่วไปของหมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

2.1 สภาพทั่วไปของตำบล บ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อยทางทิศตะวันออก มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 1,508 ไร่ เป็นพื้นที่สำหรับทำเกษตรกรรม จำนวน 1,201 ไร่ อยู่ในเขตจัดรูปที่ดินเหมาะสมกับการประกอบอาชีพทำนา อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอค่ายบางระจัน เป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร ห่างจากศาลากลางจังหวัดสิงห์บุรี เป็นระยะทาง 11 กิโลเมตร

2.2 ประชากร มีครัวเรือนทั้งหมด 164 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 739 คน แยกเป็นชาย 403 คน หญิง 336 คน มีเด็กและเยาวชนมากกว่าผู้สูงอายุ

2.3 การประกอบอาชีพ ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา การปลูกอ้อยและรับจ้าง นอกจากนี้ยังมีการทำงานในโรงงานน้ำตาล

2.4 อาณาเขตบ้านสิงห์ใต้หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับ หมู่ที่ 13 ตำบลไม้ดัด อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ทิศใต้ ติดกับ ตำบลโพประจักษ์ อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลท่าข้าม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี และทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลบางระจัน อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

2.5 วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี ชาวบ้านในตำบลโพสังโฆ ส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีการจัดงานประเพณีทำบุญต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันสำคัญทางพุทธศาสนา หรืองานที่เกี่ยวกับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทอดกฐิน งานทอดผ้าป่า บรรดาลูกหลานที่ได้แยกครอบครัวออกไป ก็จะกลับมาพบปะกันพร้อมหน้าพร้อมตาและนำสิ่งของเงินทองมาช่วยทำบุญ จึงเห็นได้ว่าแม้ลูกหลานจะแยกครอบครัวออกไป แต่ความผูกพันสายใยของครอบครัวและชุมชนก็ยังอยู่ นอกจากนี้ผู้อาวุโสเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในครอบครัวและชุมชนเพราะ ผู้อาวุโสจะเป็นผู้นำทางความคิด ปัญญา ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนาแก่ครอบครัวและชุมชน ซึ่งคนในชุมชนได้เล็งเห็นคุณค่าของผู้อาวุโสว่าเป็นผู้สั่งสมภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้มากวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น การทำบุญตักบาตรทุกเช้า ทำบุญฟังเทศน์ทุกวันพระ ทำบุญในวันสงกรานต์ ทำบุญในวันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น และในระหว่างเทศกาลเข้าพรรษาจะมีผู้สูงอายุทั้งหญิงและชายหนุ่มสาวไปนอนค้างที่วัดเพื่อปฏิบัติธรรม

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2544 หลังจากนั้นจึงได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการจากสมาชิกกลุ่มเข้ามาทำหน้าที่บริหารจัดการกลุ่ม จำนวน 9 คน คือ

1. นางบุญมา พิมโด	ประธานกรรมการ
2. นายอนันต์ อ่วมน้อย	รองประธาน
3. นายสมเกียรติ สดใส	กรรมการ

4. นายวัง ทองสา	กรรมการ
5. นางสาวสมร ประจันทร์นวล	กรรมการ
6. นายธรรมชิต บุญมี	กรรมการ
7. นายเสน่ห์ สนสกล	เลขานุการ
8. นางวิพา อ่วมน้อย	เหรัญญิก
9. นายศักดิ์ชัย หัสภาคล	ที่ปรึกษา

โดยคณะกรรมการจะมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 1 ปี มีการแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน มีการประชุมคณะกรรมการ 3 เดือน/ครั้ง ต่อมาคณะกรรมการได้ร่วมกันพิจารณาร่างระเบียบข้อบังคับกลุ่ม โดยไม่ได้ผ่านความเห็นชอบจากสมาชิกแต่สมาชิกส่วนใหญ่ยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่มด้วยดีตลอดมา กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสิงห์ได้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ดังนี้

1. ส่งเสริมให้สมาชิกออมทรัพย์โดยการถือหุ้น
2. ให้สมาชิกกู้เงินเพื่อนำไปเป็นต้นทุนในการผลิตตามสมควรและความจำเป็น
3. ส่งเสริมให้สมาชิกเรียนรู้ด้านการบริหารกลุ่มด้วยตนเองตามระบอบ

ประชาธิปไตยสถานที่ทำการกลุ่มจะใช้ศาลาริมน้ำบ้านของนายศักดิ์ชัย หัสภาคล ที่ปรึกษากลุ่ม จนถึงปัจจุบันนี้ได้ย้ายมาใช้อาคารศาลาริมน้ำ ปี พ.ศ. 2550 ซึ่งตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน กระบวนการทำงานของกลุ่มกำหนดให้ผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกต้องเสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าเป็นเงิน 10 บาท และค่าธรรมเนียมนี้จะไม่คืนให้ในทุกๆกรณี สมาชิกต้องส่งสัจจะรายเดือน ทุกวันที่ 3-4 ของเดือน โดยจะมีกรรมการที่รับผิดชอบจำนวน 1-2 คน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมารับเงินสัจจะจากสมาชิกตั้งแต่เช้าจนถึงเย็นเป็นประจำทุกเดือน เมื่อสมาชิกส่งสัจจะครบแล้ว จะมีกรรมการตรวจสอบยอดเงินสัจจะให้ถูกต้องตรงกัน จำนวน 4 ครั้ง แล้วนำไปฝากธนาคารกรุงศรีอยุธยา ในวันรุ่งขึ้นซึ่งรายรับรายจ่ายทุกรายการต้องลงบัญชีไว้ทุกครั้ง โดยได้ถือปฏิบัติเช่นนี้มาโดยตลอด จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สมาชิกเกิดความไว้วางใจในความโปร่งใสของคณะกรรมการ จึงทำให้การเลือกตั้งคณะกรรมการทุกๆ ปี จะได้คณะกรรมการชุดเดิมโดยไม่มี การเปลี่ยนแปลง จากการสัมภาษณ์นางบุญมา พิมโต ประธานกลุ่มเล่าว่า สมาชิกไม่เคยขาดส่งสัจจะในแต่ละเดือนโดยให้เหตุผลว่า หากสมาชิกคนใดขาดส่งสัจจะแล้วจะไม่ได้รับการพิจารณาให้กู้เงินอีกดังนั้นจึงไม่มีใครขาดส่งสัจจะ สมาชิกมีสิทธิกู้เงินได้ครั้งละไม่เกินสี่เท่าของจำนวนหุ้นของตนหรือตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร ให้มีกำหนดเวลาชำระหนี้ให้หมดภายใน 1 ปี พร้อมดอกเบี้ย โดยยื่นคำขอกู้เงินได้ระหว่างวันที่ 25-30 ของเดือน ซึ่งคณะกรรมการจะพิจารณาเงินกู้ของสมาชิกทุกวันที่ 1 ของเดือน ในการกู้แต่ละครั้งผู้กู้ต้องมีผู้ค้ำประกันจำนวน 4 คน และผู้ค้ำประกันจะต้องเป็นสมาชิกกลุ่ม จากการสัมภาษณ์นางบุญมา พิมโต ประธานกลุ่มเล่าว่าเมื่อครบกำหนดชำระเงินสมาชิกสามารถส่งคืนเงินกู้ได้ครบ ร้อยละ

100 กลุ่มมีการประชุมใหญ่สามัญประจำปี ๑ ละ 1 ครั้ง และจะทำการปิดบัญชีภายในวันที่ 30 ธันวาคม ของทุกปี ซึ่งคณะกรรมการจะดำเนินการจัดสรรผลกำไร ดังนี้

1. จ่ายเป็นเงินปันผลแก่ผู้ถือหุ้น ตามจำนวนหุ้นที่ถือร้อยละ 95 ของกำไรสุทธิ
2. จ่ายเป็นสวัสดิการในการดำเนินงานแก่คณะกรรมการไม่เกินร้อยละ 5 ของกำไรสุทธิ

สุทธิ

จากผลการดำเนินงาน (งบดุล) สิ้นสุด ณ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2549 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสิงห์ใต้ มีเงินฝากธนาคาร จำนวน 1,344,867.74 บาท เป็นเงินสัจจะของสมาชิก 1,271,400 บาท เป็นกำไรสุทธิ จำนวน 121,467.74 บาท เป็นเงินสดในมือจำนวน 48,000 บาท รวมสินทรัพย์ทั้งสิ้น 1,392,867.74 บาท ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน 226 คน มีการจัดสรรกำไรสุทธิ เป็นค่าตอบแทนของคณะกรรมการ จำนวน 6,080 บาท เป็นเงินปันผลสมาชิก จำนวน 109,057 บาท และจัดสรรเป็นทุนสาธารณะประโยชน์ จำนวน 6,330.74 บาท จากข้อมูลผลการดำเนินงานพบว่า สิ่งที่เป็นแรงจูงใจให้แก่สมาชิกคือ เงินปันผลคืนสมาชิกสูงถึง ร้อยละ 95 ของกำไรสุทธิ ซึ่งสูงกว่าดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ทั่วไป จึงเป็นเหตุให้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสิงห์ใต้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ดังนั้นประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสิงห์ใต้ จึงมีอยู่ 2 ทางหลักด้วยกันคือ

1. ทางตรง สมาชิกมีแหล่งทุนเป็นของตัวเอง นำไปประกอบอาชีพให้เกิดรายได้
2. ทางอ้อม นอกจากจะได้เงินปันผลประจำปี ยังมีส่วนหนึ่งจัดสรรไว้ทำ

สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้า เป็นการสร้างพลังประชาชนให้เกิดความสามัคคี มีความรักชุมชน รักครอบครัวและเพื่อนพ้อง เพราะหลักการที่จะต้องให้ความเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ต่อกันเกิดขึ้นตามหลักการและปรัชญากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

การดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

1. แนวคิด

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นกลุ่มสะสมทุนประเภทหนึ่งที่ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยถือกำเนิดครั้งแรกที่ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นแนวความคิดที่ดัดแปลงผสมผสานระหว่างแนวความคิดของสหกรณ์การเกษตรเครดิตยูเนียนและสินเชื่อเพื่อการเกษตร ซึ่งสามารถแยกออกได้ดังนี้

แนวความคิดที่ 1 เป็นการรวมคนในหมู่บ้านให้มาช่วยเหลือกันเพราะสภาพความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านคนจนก็จนอยู่อย่างนั้น คนรวยก็รวยมากขึ้นเรื่อยๆ ทำอย่างไรจึงจะทำให้คนรวยได้มีโอกาสช่วยเหลือคนจน การรวมคนจึงควรเริ่มจากคนจนที่สุดแล้วดึงคนฐานะดีมาช่วย ดังนั้น หมู่บ้านที่มีฐานะยากจนหรือหมู่บ้านที่มีคนจนมากยิ่งควรจัดตั้งกลุ่มออม

ทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อยกฐานะคนยากจนเหล่านั้นให้ดีขึ้น แนวความคิดนี้จึงอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า “จนเงินแต่ไม่จนน้ำใจ”

แนวความคิดที่ 2 คนชนบทขาดแคลนเงินทุน เพราะการพัฒนาอาชีพที่จะทำให้เกิดผลดีนั้น จะต้องอาศัยวิชาการสมัยใหม่เข้ามาช่วย การจัดหาพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ดี ๆ การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการบำรุงรักษาเป็นสิ่งจำเป็น คนจนในชนบทถูกปิดล้อมด้วยวงจรแห่งความยากลำบาก การกู้เงินจากธนาคาร จากเพื่อนฝูง พี่น้อง นายทุนเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงหรือต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน คนจนไม่สามารถหาหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ได้ การหันมาช่วยตนเองโดยการรวมกลุ่มออมเงินแล้วนำไปใช้ทำทุนน่าจะเป็นทางออกที่ดีกว่า

แนวความคิดที่ 3 การทำงานด้วยความขยันอย่างฉลาด เมื่อคนจนสามารถรวมกันออมเงินจนมีทุนเป็นของตัวเองแล้ว ผู้ที่นำไปลงทุนในการประกอบอาชีพต้องระลึกลูกอยู่เสมอว่าเงินเหล่านั้นได้มาจากเพื่อนฝูง ญาติมิตรที่ให้น้ำใจ จึงควรนำไปใช้แบบประหยัดเพราะเท่ากับประหยัดทั้งเงินเพื่อนฝูงที่กู้มา ประหยัดในการลงทุนและทำงานด้วยความขยันอย่างฉลาด คือ ต้องรู้ว่าเงินที่ยืม ยืมไปทำอะไร ทำแล้วเกิดผลอย่างไร เพราะฉะนั้นแนวความคิดนี้ สรุปได้ว่า เมื่อนำเงินไปแล้วต้องลงทุน และเมื่อลงทุนแล้วต้องขยัน เพื่อให้ได้ทุนคืนและมีกำไรเป็นรายได้

แนวความคิดที่ 4 ลดต้นทุนการกินอยู่ในครัวเรือน เพราะกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มุ่งให้คนในหมู่บ้านช่วยเหลือกัน การลดต้นทุนการกินอยู่จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่สมาชิกกลุ่มต้องทำ วิธีการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในการลดต้นทุนการกินอยู่ คือ การจัดตั้ง “ศูนย์สาธิตการตลาด” เพื่อให้สมาชิกได้ซื้อของราคาถูกมีคุณภาพดีมาใช้ในครอบครัว เพราะในปัจจุบันประชาชนในหมู่บ้านถูกเอารัดเอาเปรียบโดยพ่อค้า การจัดตั้งศูนย์สาธิต การตลาดของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจึงมีความจำเป็นต้องจัดหาสินค้าประเภทอาหารการกิน ปัจจัยในการผลิตและเครื่องใช้การเกษตร เช่น จอบ เสียม ปุ๋ย ฆาขายเพื่อลดต้นทุนการกินอยู่ในครอบครัวแก่สมาชิก เพราะถ้าเราสามารถลดต้นทุนการกินอยู่ในครอบครัวได้ก็จะมีเงินออมมากขึ้น เมื่อมีเงินออมมากขึ้นก็ใช้เงินออมนั้นเป็นทุนในการประกอบอาชีพได้มากขึ้น (กรมการพัฒนาชุมชน, 2543, หน้า 17-23)

จารุพงศ์ พลเดช (2547, หน้า 2) ได้สรุปแนวคิดของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ดังนี้

1) การรวมคนในหมู่บ้านให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยรวมคนที่มีฐานะแตกต่างกันให้ช่วยเหลือกัน อันจะเป็นการยกฐานะคนยากจน

2) การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุน โดยรวมกลุ่มกันออมเงินแล้วนำไปทำ

ทุน

3) การนำเงินทุนไปดำเนินการด้วยความขยัน ประหยัดและถูกต้อง เพื่อให้ได้
 ทุนคืนและมีกำไรเป็นรายได้

4) การลดต้นทุนในการครองชีพ โดยการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด เป็น
 การรวมกันซื้อ-ขาย สามารถลดต้นทุนในการซื้อสินค้าอุปโภค-บริโภคและปัจจัยการผลิต

2. หลักการดำเนินงาน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการพัฒนาคนให้ยึดหลักคุณธรรม 5
 ประการ ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจและ
 ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

3. วัตถุประสงค์

ในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การพัฒนา
 คน โดยให้การศึกษาอบรมเพื่อการพัฒนาตนเองและเพื่อนสมาชิกเป็นสำคัญ ส่วนการจัดการ
 บริการเกี่ยวกับการออมทรัพย์ การกู้ยืม และกิจกรรมอื่นๆ นั้น เป็นวัตถุประสงค์รองที่ใช้เป็น
 สื่อให้สมาชิกได้มีกิจกรรม มีโอกาสพบปะ ปรีกษาหารือกันอยู่เสมอต่อเนื่องกันไปมิให้
 ขาดตอน ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มมั่นคงถาวรตลอดไป

4. วิธีการดำเนินงาน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นกระบวนการให้การศึกษา เพื่อที่จะนำไปใช้ในการ
 การพัฒนาเศรษฐกิจให้มีประสิทธิภาพและนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมและชุมชนต่อไป เป็น
 ขั้นตอนของกระบวนการสอนให้คนรู้จักช่วยตนเองและผู้อื่นในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดย
 การประหยัดทรัพย์แล้วนำมาสะสมรวมกันทีละเล็กละน้อยเป็นประจำสม่ำเสมอ เพื่อเป็นทุนก้อน
 หนึ่งให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อนกู้ยืมเอาไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ หรือเพื่อ
 สวัสดิการของครอบครัว การรวมกันของสมาชิกกลุ่ม ตลอดจนการดำเนินงานต่างๆของกลุ่มยึดหลัก
 ความเป็นประชาธิปไตย โดยการรวมคนที่มั่งงิ่สัมพันธ์เดียวกัน มีสภาพทางเศรษฐกิจและ
 สังคมอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน การรวมกันเป็นสมาชิกของกลุ่ม ถือเอาความสมัครใจ
 เป็นที่ตั้ง การดำเนินงานใดๆ ถือเอาแนวความคิดและมติของสมาชิกเป็นหลัก

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจึงเป็นธุรกิจการเงินอย่างหนึ่งที่กระทำกันระหว่าง
 เพื่อนฝูง ผู้รักคุ้นเคยกัน โดยสมาชิกของกลุ่มเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์การดำเนินงานและความ
 มั่นคงของกลุ่ม กล่าวโดยสรุปหลักการและวัตถุประสงค์ของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
 คือ การรวมคนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยน้ำใจ จุดเน้นอันเป็นหัวใจหลักของกลุ่มออม
 ทรัพย์ คือ การสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นในตัวตนและชุมชน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ เสียสละ ความ
 รับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจและความไว้วางใจ โดยใช้เงินเป็นอุปกรณ์ในการพัฒนาคนให้
 คนสามารถพึ่งตนเอง และสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในขณะที่เดียวกัน (กรมการ
 พัฒนาชุมชน, 2525, หน้า 12)

กิจกรรมเครือข่ายของกลุ่มออมทรัพย์ที่สำคัญ ได้แก่ การให้กู้ยืม และการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพ ปัจจุบันแยกเป็น 3 ประเภท คือ

1) กิจกรรม ด้านธุรกิจ ได้แก่ การกู้ยืม ศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าชุมชน) ยุงฉาง บัมน้ำมัน โรงสีข้าว โรงงานน้ำดื่มสะอาด การแปรรูปผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ระลึก การรับช่วงการผลิตอื่นๆ

2) กิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน ได้แก่ ธนาคารข้าว ให้ทุนการศึกษา ประกันชีวิต ประกันสุขภาพ ฅาปนกิจสงเคราะห์ และอื่นๆ

3) กิจกรรมด้านการพัฒนาสมาชิก ได้แก่ การฝึกอบรมสัมมนาสมาชิก การศึกษาดูงาน การสนับสนุนสมาชิกเป็นผู้นำท้องถิ่นระดับต่าง ๆ สนับสนุนสมาชิกเข้ารับการอบรมสัมมนา เป็นต้น

รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ฯ ตามหลักที่พึงประสงค์ คือ การให้สมาชิกส่งสัจจะสะสมทรัพย์ (เงินออม) ตามศักยภาพต่อกลุ่ม จำนวนที่แน่นอนอย่างสม่ำเสมอ ไม่ขาดสายเงินสัจจะที่สมาชิกฝากไว้กลุ่มจะมีสมุดสัจจะสะสมทรัพย์ประจำตัวออกให้สมาชิกเก็บไว้เป็นหลักฐาน เมื่อเงินสัจจะครบมูลค่าที่หุ้นตามที่กลุ่มกำหนดไว้ในระเบียบข้อบังคับหรือข้อตกลงของกลุ่มก็จะผลักเป็นหุ้นของสมาชิกที่มีไว้ในกลุ่มโดยอัตโนมัติ ซึ่งหุ้นทั้งหมดจะนำไปใช้คิดอัตราปันผลที่สมาชิกพึงได้จากกำไร เมื่อกลุ่มได้ลงทุนดำเนินกิจกรรมเครือข่าย สำหรับสัจจะสะสมของสมาชิกทั้งหมด กลุ่มจะนำไปฝากธนาคารกรุงไทย ออมสิน ธนาคารเพื่อเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตร (ทกส.) หรือธนาคารของรัฐที่ใกล้ที่สุด

การดำเนินกิจกรรมเครือข่ายของกลุ่มจะเกิดขึ้นได้ภายหลังที่กลุ่มมั่นใจว่าสมาชิกได้พัฒนาตนเองและมีคุณธรรม 5 ประการพอสมควร ในการสร้างศรัทธาต่อกัน และมีเครดิตเพียงพอต่อสถาบันการเงิน คือ ธนาคารหรือบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือควรผ่านการก่อตั้งกลุ่มมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน เงินสำหรับการลงทุนจะใช้วิธีการกู้จากธนาคาร โดยใช้เงินสัจจะสะสมที่กลุ่มฝากไว้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน หากทุนการดำเนินการไม่เพียงพอก็จะใช้วิธีระดมสัจจะสะสมทรัพย์พิเศษ (หุ้นพิเศษ) จากสมาชิกตามสมัครใจ ความสนใจและศักยภาพของสมาชิกแต่ละคน โดยถือปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ หรือข้อตกลงกลุ่มที่กำหนดไว้เป็นที่ตั้ง การบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จึงจะมีความก้าวหน้าและสามารถขยายผลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

แม้ว่าจะมีหลักการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตามมาตรฐานกลางที่กรมการพัฒนาชุมชนมีหนังสือสั่งการให้ถือปฏิบัติทั่วประเทศ แต่ในทางปฏิบัติจริงกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือผู้สนใจก็มีแนวคิดหลากหลาย และอิสระเพียงพอที่จะริเริ่มและตัดสินใจกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการที่นอกเหนือมาตรฐาน กฎเกณฑ์ นโยบายหรือหนังสือสั่งการดังกล่าวตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในจังหวัดสงขลาที่สำคัญ (เสรี พงศ์พิศ, 2544, หน้า15) กลุ่มออมทรัพย์คลองวะ ตำบลคลองหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งก่อตั้งโดย การส่งเสริมของกรมการพัฒนาชุมชน เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2520 นับเป็นกลุ่มแรกของจังหวัดนี้ ผู้นำคนสำคัญได้แก่ นายลภย์ หนูประดิษฐ์ ได้คิดริเริ่มทดลองปรับรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนตั้งแต่เริ่มต้น โดยไม่นำเงินออมของสมาชิกไปฝากธนาคารตามหลักการดั้งเดิมของกลุ่มออมทรัพย์ฯ แต่หากพยายามนำเงินออมที่มีอยู่ไปลงทุนหมุนเวียนและใช้เป็นประโยชน์มากที่สุดทันที จนทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ มีความเจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ และได้รับคัดเลือกให้เป็นประธานสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา เพราะสามารถนำเอาประสบการณ์ตรงที่ได้จากคลองวะมาสร้างสรรค์สหกรณ์จนประสบผลสำเร็จเช่นเดียวกัน

หลังจากนั้น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอื่นๆซึ่งได้จัดตั้งขึ้นมาก็ได้มีการปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มของตนแตกต่างกันออกไปตามสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์คลองเปี้ยะ กลุ่มออมทรัพย์ตำบลนาหว้า กลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาวงจรชีวิต ธนาคารชีวิต สรุปลงข้อสังเกตได้ดังนี้

กลุ่มออมทรัพย์ที่ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จัดตั้งในปี พ.ศ.2521 ผู้นำคนสำคัญ ได้แก่ นายเคล้า แก้วเพชร ในช่วงกลางปี พ.ศ.2544 มีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 30 ล้านบาท มีจุดเด่นที่สำคัญคือ ความหลากหลายของกองทุนสวัสดิการต่างๆ ที่ตั้งขึ้น ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย จำนวนประมาณ 80 กองทุน เป็นเครือข่ายกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มใหญ่ ซึ่งมีเงินออมและหมุนเวียนอยู่ประมาณ 27 ล้านบาท

โดยใช้คำขวัญว่า “ระบบดี ระเบียบสวย รวยคุณธรรม” กองทุนที่สำคัญ ได้แก่ เยาวชน ปัญหาสุขภาพ สังกะสี ปุ๋ย อาหารนักเรียน ยาไก่อ ยากลุ่มเลี้ยงโค จานกระเบื้อง ช้อนหีบศพ โลงศพ รถลากศพ ร้านค้า แก้วอี เครื่องนึ่งข้าว หม้อแก๊ส โรงสี ร้านเสริมสวย วัดเต็นท์ ร้านอาหาร ส่งเสริมอาชีพ การศึกษานักเรียน การศึกษาอบรม ค่ารักษาพยาบาล ชมรมผู้สูงอายุ ดอกไม้จันทร์ ชุบน้ำสังข์ เข็มเย็บผ้า ศูนย์สาธิตการตลาด ฯลฯ เป็นการกระจายอำนาจ การบริหารจัดการไปสู่สมาชิกให้มากที่สุด โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน ในแต่ละเดือนประธานของแต่ละกองทุน จะเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้านทุกครัวเรือนก่อให้เกิดเวทีกระบวนการเรียนรู้ การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มออมทรัพย์คลองเปี้ยะ นำโดย นายอัมพร ดั่งปาน จะเน้นการบริหารจัดการกลุ่มในระดับตำบลและให้สวัสดิการแก่สมาชิกด้านการรักษาพยาบาลเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยขยายผลไปยังพื้นที่ตำบลใกล้เคียงด้วย ในช่วงกลางปี 2544 กลุ่มคลองเปี้ยะมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 100 ล้านบาท คณะกรรมการบริหารกลุ่มได้รับคัดเลือกมาจากสมาชิกในแต่ละหมู่บ้านทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ออกกฎระเบียบบริหารกลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้านของตนเอง ด้วย

การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างเรียบง่าย ทำทุกอย่างให้แล้วเสร็จภายใน 2 วัน คือ วันที่ 1 ของทุกเดือนมีการออมและคืนเงินกู้ วันที่ 2 สมาชิกรับเงินกู้ได้ กลุ่มใดใน 12 กลุ่ม มีเงินออมมากและเงินเหลือไม่มีคนกู้ก็จะนำไปไว้ให้ส่วนกลาง กลุ่มใดขาดก็จะเอาเงินจากส่วนกลางไปให้สมาชิกในหมู่บ้านของตน กิจกรรมสำคัญอื่น ได้แก่ การให้สวัสดิการคำปรึกษาพยาบาลร้อยเปอร์เซ็นต์ของ คำปรึกษาพยาบาลที่จ่ายจริง การช่วยเหลือสมาชิกที่ประสบภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติต่าง ๆ รายละเอียดไม่เกิน 5 หมื่นบาท การช่วยเหลือสมาชิกเสียชีวิต รายละเอียด 5,000 บาท รวมทั้งผู้สูงอายุ คนพิการ คนด้อยโอกาสและกองทุนที่ดินสำหรับช่วยเหลือสมาชิกไม่มีที่ดิน หรือมีแต่ไม่เพียงพอไปซื้อที่ดิน สวัสดิการ การศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่สำคัญ คือ ทูเรียนพิเศษ โดยจ้างครูเก่งจากในเมืองไปสอนเด็กถึงหมู่บ้าน ทำให้เด็กยากจนมีโอกาสได้เรียนด้วย

ทุกวันที่ 1 เมษายน จะมีการเลือกตั้งกรรมการใหม่และสามารถอยู่ได้อย่างต่อเนื่องยาวนานจนกว่า จะครบเกษียณ เมื่อครบอายุ 65 ปี กลุ่มจะจ่ายเงินบำนาญตามอัตราค่าตอบแทนที่ได้รับปีสุดท้ายจนถึงแก่กรรม ซึ่งถือเป็นรูปแบบการบริหารจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของประชาธิปไตย การสร้างแรงจูงใจ ขวัญกำลังใจ สำหรับผู้ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม เป็นระบบชุมชนที่ไม่ได้ทอดทิ้งผู้สูงอายุซึ่งมีพระคุณต่อชุมชนอีกด้วย

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต นำโดย ชบ ยอดแก้ว ได้ก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาชีวิตแบบครบวงจรที่ตำบล น้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นการสร้างรูปแบบของคนใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่การตั้งชื่อกลุ่มที่ต่างจากเดิมคือ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต เป็นกลุ่มแรกที่นอกจากจะสัมพันธ์กับการผลิตแล้ว ยังก่อให้เกิดกองทุนสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลและฅาปนกิจศพด้วย กลายเป็นแม่แบบของระบบสวัสดิการชุมชนแบบหนึ่งที่แพร่หลายไปทั่วประเทศในปัจจุบัน การกั๊ยืมเงินของสมาชิกไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย แต่ต้องจ่ายค่าบำรุงให้กลุ่มในอัตราร้อยละ 5 ต่อเดือน เงินรายได้จากส่วนนี้ร้อยละ 50 จะเฉลี่ยคืนและปันผลให้สมาชิก อีกร้อยละ 50 ส่งเข้ากองทุนสวัสดิการ นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการศูนย์สาธิตการตลาดในปี พ.ศ. 2530 และกลุ่มออมทรัพย์เครือข่าย

ปี พ.ศ. 2535 รูปแบบการบริหารจัดการ ที่โดดเด่นของกลุ่ม คือ การมุ่งสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลและการทำบุญงานศพ ไม่ได้เน้นการขยายตัวของเงินออมสะสมของสมาชิก กล่าวคือ เมื่อสมาชิกมีเงินออมสะสมเกิน 10,000 บาทขึ้นไปสามารถถอนคืนได้ครั้งหนึ่ง แนวความคิดสำคัญในการบริหารจัดการกลุ่ม ครูชบ ได้ย้ำให้เห็นถึงเหตุผลการเน้นกองทุนสวัสดิการและเรื่องสุขภาพเพราะเชื่อว่า ถ้าคนสุขภาพไม่ดี เศรษฐกิจนั้นก็จะต้องไม่ดีด้วยเพราะคนไม่มีกำลังไปทำงาน ไม่มีหัวจะคิดทำอะไร ถ้าสุขภาพจิตดี สุขภาพกายดี ก็จะทำให้สิ่งอื่น ๆ ดีตามไปด้วย และได้ชี้ให้เห็นถึงการทำให้ชุมชนเข้มแข็งและการแก้ปัญหาความยากจนว่า ชุมชนต้องพยายามพึ่งตนเองก่อน เงินมาทีหลัง เงินเป็นเพียงเครื่องหมายของการ

พัฒนาให้คนเป็นคนดี การช่วยเหลือที่ยั่งยืนต้องช่วยให้เขารู้จักบริหารจัดการตัวเองมี 100 บาท ให้ออมเก็บ 10 บาทแบบนี้ช่วยได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2544, หน้า 18-41)

ธนาคารชีวิต ในปี พ.ศ.2527 ได้มีรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนเกิดขึ้นอีก เรียกว่า “ธนาคารชีวิต” ที่วัดอู่ตะเภา บ้านหัวควาย ต.ควนลัง อ.หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พระอาจารย์ทอง หรืออดีตพระอธิการทอง เตชะบุญโญหรือพระครูพิพัฒน์โชติในปัจจุบัน ซึ่งได้รับคำแนะนำจากอาจารย์สวัสดิ์ กาญจนสุวรรณ (จากวิทยาลัยครูสงขลา) จุดต่างที่สำคัญ คือ ให้สมาชิกตั้งสัจจะ การออมวันละบาท นำเงินมารวมกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์ แต่เรียกว่า “ธนาคารชีวิต” ลักษณะสำคัญกลุ่มคือ คนออมไม่ได้คิดดอกเบี้ย คนกู้เสียดอกร้อยละ 12 ต่อปี ดอกผลกำไรทั้งหมดไม่ได้นำไปแบ่งปันกัน แต่นำไปพัฒนาชุมชนและสวัสดิการให้ชุมชน การออมเงินเป็นเพียงเครื่องมือหรือวิธีการหรือสัญลักษณ์ของการนำชีวิตมารวมกันเท่านั้น

ธนาคารชีวิตจึงมีความหมายว่า การออมเงินมีการประยุกต์หลักธรรมเข้ากับการทำกลุ่มออมทรัพย์ ตั้งใจให้เบญจศีลเป็นวินัยกลุ่ม มีการเชื่อมโยงการออม การกู้ การคืนเงินกู้เข้าสู่วัด บริหารจัดการกลุ่มโดยการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ ประมาณกลุ่มย่อยละ 10-25 คน แต่ละกลุ่มจะมีชื่อตามมงคล 38 ในพระพุทธศาสนา เช่น กลุ่มประพาศธรรม กลุ่มการงานไม่อาดูร กลุ่มไม่คบคนพาล กลุ่มกตัญญู กลุ่มไม่ดื่มน้ำเมา เป็นต้น มีการประชุมกันเป็นนิตยเดือนละครั้งตามกำหนด คือ วันเสาร์แรกของเดือน เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้พบปะกัน แบ่งเบาความทุกข์ แบ่งปันความสุขให้กันและกัน ช่วยกันคิดว่าจะทำให้ชีวิตในชุมชนดีขึ้นได้อย่างไร เน้นการสร้างศรัทธา ภาควุมิใจการสร้างศรัทธา ให้เชื่อว่าแคว้นละบาทก็ช่วยชุมชนได้ กรรมการช่วยกันทำทุกอย่าง อย่างโปร่งใสตรงไปตรงมาและชาวบ้านร่วมกันรับรู้ ว่า เงินออมเพียงวันละบาทอยู่ที่ไหน เอาไปทำอะไรบ้าง (วิชิต นันทสุวรรณ, 2536, หน้า 555-567)

ธนาคารชีวิตไม่ใช่ธนาคารแต่เป็นระบบสวัสดิการและเป็นเครื่องมือให้คนช่วยเหลือกัน ธนาคารชีวิตมีหลักการสำคัญคือ มุ่งให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัย สมาชิกต้องคิดช่วยเหลือกลุ่มมากกว่าคิดจะเอาจากกลุ่ม ยึดหลักเบญจศีลเป็นวินัยของกลุ่ม การดำเนินงานตามอรรถาธิบายมติที่ประชุมใหญ่ แบ่งสมาชิกเป็นกลุ่มย่อยตามมงคล 38 ประการในพุทธศาสนา และสมาชิกร่วมกิจกรรมอย่างน้อยเดือนละครั้ง หลักการทั้งหมด เป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการบริหารจัดการธนาคารชีวิต กล่าวคือ หลักการ 3 ข้อแรก เป็นเสมือนเป้าหมายที่สมาชิกจะต้องยึดเอาเบญจศีล เป็นวินัยของตนเอง ชาวบ้านผู้ละเลิกอบายมุขได้ จึงมีคุณสมบัติของการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม และมีกิจกรรมร่วมกันกับกลุ่ม โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเอง แต่มุ่งที่การช่วยเหลือคนอื่นสอดคล้องกับคำกล่าว ของพระอธิการทอง ที่ว่าการเน้นที่น้ำใจ สามัคคี ซื่อสัตย์ ทำให้กลุ่มก้าวหน้าไปได้ดีกว่าการเน้นที่ผลประโยชน์

ส่วน 3 ข้อหลัง เป็นเสมือนการจัดระบบการบริหารจัดการกลุ่มย่อย การสมัครเป็นสมาชิกต้องผ่านกลุ่มย่อยก่อน จึงเข้าสู่ที่ประชุมใหญ่ให้รับรอง ทั้งนี้มีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ดูแล การ

ปฏิบัติกิจกรรมภายในกลุ่มของตน กลุ่มย่อยเหล่านี้ถือเป็นฐานสำคัญของการบริหารงาน และการจัดการความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิก การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มตั้งแต่การฝาก การกู้ การรับสวัสดิการ การติดตามเงินกู้และอื่น ๆ จึงเริ่มที่กลุ่มย่อยก่อน เข้าสู่กิจกรรมร่วมกันของกลุ่มใหญ่ กำหนดให้ทุกวันอาทิตย์แรกของเดือนเป็นวันทำการของธนาคารชีวิต สมาชิกกลุ่มทุกคนจะมารวมกันที่โบสถ์ ทบทวนการอยู่ร่วมกันนำเรื่องทุกข์สุขมาปรึกษาหารือกัน รับศีลร่วมกัน

ก่อนเริ่มกิจกรรมสะสม ส่งคืนเงินกู้และกู้เงินจากกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงหลักการและวิธีการดำเนินงานจะทำได้ต่อเมื่อมีมติจากที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกเท่านั้น วัตถุประสงค์ คือ ฝึกให้สมาชิกรู้จักควบคุมตนเอง สำนึกในบทบาทและกติกายของสังคม สมาชิกมั่นใจในพลังสังฆะของแต่ละคนในการละเว้นชั่วและทำจิตใจให้ผ่องใส และเป็นศูนย์กลางเผยแพร่วิทยาการใหม่ๆ ให้สมาชิกสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ถูกต้องและอยู่ในสังคมด้วยความสงบสุข

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการรวมคนในหมู่บ้านที่มีฐานะแตกต่างกันให้มาช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านเงินทุนประกอบอาชีพ เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำและเป็นการส่งเสริมให้คนในชนบทรู้จักประหยัด อุดออม ตลอดจนลดรายจ่ายค่าครองชีพและปัจจัยการผลิต โดยการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด ซึ่งหลักการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่สำคัญ คือ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้ยึดคุณธรรม 5 ประการ ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามรูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตสามารถดำเนินการได้นอกเหนือจากแนวทางที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนด โดยให้พิจารณาตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ละเลยหลักคุณธรรม 5 ประการ ซึ่งจะทำให้กลุ่มมีความมั่นคงตลอดไป

แนวคิดระบบมาตรฐานงานชุมชน

ระบบมาตรฐานงานชุมชน (คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนาผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน, 2547, หน้า1-15) เป็นระบบที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำและร่วมตัดสินใจนำไปสู่การออกแบบระบบมาตรฐานงานชุมชน ประกอบด้วย

1. ความเป็นมา

จากการพัฒนาของประเทศที่ผ่านมา กระแสโลกาภิวัตน์จากภายนอก ส่งผลกระทบเชื่อมโยงไปทั่วถึงกัน โดยเฉพาะชุมชนเป็นหน่วยการพัฒนาได้รับผลกระทบโดยตรง ซึ่งที่ผ่านมาหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้เข้าไปมีส่วนกำหนดแนวทางการพัฒนาในลักษณะผู้ให้ ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงการเข้าร่วมตามบทบาทภารกิจของหน่วยงานตนเองเป็นหลัก จะมีการ

พัฒนา ที่แยกส่วนต่างคนต่างทำ เป็นการพัฒนาที่มุ่งตอบสนองต่อภารกิจของหน่วยงานเป็นหลัก แต่เมื่อสังคมไทยได้เผชิญกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ แนวทางแก้ไขปัญหาของรัฐบาลและสังคมได้มาให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน แทนการจัดการโดยอำนาจรัฐและทรัพยากรของภาครัฐเพียงลำพัง

ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นอีก “ทางเลือก” หนึ่ง ของการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับชุมชน โดยชุมชนสามารถกำหนดทางเลือกการพัฒนาดนเอง แทนแนวทางการพัฒนาที่ถูกกำหนดจากภายนอก หลายชุมชนได้สร้างบทเรียนความสำเร็จในกระบวนการพัฒนาดนเองไปสู่ความเข้มแข็ง และสร้างหลักประกันในเรื่องความมั่นคงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนความคงอยู่ของวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดหรือผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างเหมาะสม เกิดกระบวนการการเรียนรู้ของชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างใน การพัฒนา

ในขณะเดียวกัน ระบบการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้มีความพยายามของหน่วยงานภาครัฐในการวัด ประเมินผลของการพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการวัดผลเพื่อบอกถึงผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงานหรือเป็นการวัดประเมินผลในภาพรวมของประเทศ โดยหน่วยงานเป็นผู้กำหนดตัวชี้วัด แต่ยังไม่มีการจัดทำระบบการวัดและประเมินที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด และนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาดนเองโดยชุมชนได้อย่างแท้จริง จึงได้เกิดแนวคิดในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชนด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชน

“ระบบมาตรฐานงานชุมชน” เรียกโดยย่อ “มชช.” เป็นเครื่องมือสำหรับผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน ใช้เพื่อทำให้รู้จักตนเองสามารถประเมินและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมแก้ไข้ปัญหา และร่วมสรุปถอดบทเรียน รวมทั้งกำหนดทิศทางการพัฒนา ที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ จะต้องเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปมีความต่อเนื่องและเริ่มต้นจากกระบวนการคิดของชุมชน ที่เกิดจากความตระหนักและสำนึกใจ ที่จะพัฒนาดนเองให้ตรงกับสภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นของชุมชน

ดังนั้น ในกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาดนเองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน จะมีการพัฒนาในลักษณะแข่งขันกับตนเอง โดยกำหนดเป้าหมายการพัฒนาดนเองจากอดีตไปสู่สถานะที่ดีกว่า โดยใช้ด้านและองค์ประกอบของมาตรฐานแต่ละประเภทมาพิจารณากำหนดตัวชี้วัด สำหรับใช้สำรวจประเมินตนเอง ตั้งเป้าหมายและกำหนดทิศทางการพัฒนา ลงมือปฏิบัติจนบรรลุผลสำเร็จ และรักษาผลสำเร็จพร้อมที่จะยกระดับการพัฒนาให้สูงขึ้นต่อเนื่องตลอดไป เป็นมาตรฐานที่

เน้นความยืดหยุ่น โดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะพื้นที่ที่มีความครอบคลุมในมิติต่างๆ ของการพัฒนา และแสดงถึงระดับ การพัฒนาตนเอง เป็นการพัฒนาที่สอดคล้องประสานสัมพันธ์และร้อยเชื่อมกับนโยบาย แนวทางการพัฒนาระดับตำบล อำเภอ จังหวัด กลุ่มจังหวัด และส่วนกลาง

ในส่วนของภาคีการพัฒนา ระบบมาตรฐานงานชุมชน มชช.จะเป็นเครื่องมือในการบูรณาการงาน ประสานการทำงานในแนวราบ ยึดแผนพัฒนาของชาวบ้านเป็นแกน มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง และยังสามารถนำมาเป็นเครื่องมือการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ วัดความคุ้มค่าตามภารกิจ แห่งรัฐทุกระดับ ตั้งแต่ระดับกระทรวง กรม การบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ เพื่อการพัฒนา การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น (อบจ.เทศบาล อบต.) ทำให้การแก้ไขปัญหาตรงกับความต้องการของพื้นที่ และการบริหารทรัพยากรภาครัฐ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมและประชาชน

2. หลักการสำคัญ

2.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของ ประชาชนเป็นผู้รับผลประโยชน์

2.2 ชุมชนมีความสมัครใจในการพัฒนาตนเอง

2.3 กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง

2.4 ความยืดหยุ่น สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชน

2.5 ความร่วมมือและยอมรับ เป็นเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงานการพัฒนา

ศักยภาพชุมชนของภาคีการพัฒนา

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อให้ผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน ใช้เป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็ง

3.2 เพื่อให้ภาคีการพัฒนาใช้เป็นเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงาน การพัฒนาศักยภาพชุมชน โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง

4. กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน

4.1 ผู้นำชุมชน

4.2 กลุ่มองค์กรชุมชน

4.3 เครือข่ายองค์กรชุมชน

4.4 ชุมชน

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

5.1 ผู้นำชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้ รู้จักตนเอง มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง

5.2 กลุ่มองค์กรชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม/องค์กร มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง

5.3 เครือข่ายองค์กรชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสานการทำงานภายในและระหว่างเครือข่าย รู้จักตนเอง มีการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง

5.4 ชุมชน เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองอย่างมีทิศทาง มีช่องทางสะท้อนปัญหา ความต้องการ สามารถบริหารจัดการชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชน และประสานการสนับสนุนจากภาคีการพัฒนาอย่างเหมาะสม นำไปสู่ความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

5.5 ภาคีการพัฒนา มีเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงาน การพัฒนาศักยภาพชุมชน ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง สามารถลดความซ้ำซ้อน เพิ่มความคุ้มค่าในการทำงานตามภารกิจ

6. ลักษณะมาตรฐานกลุ่ม องค์กรชุมชน

มาตรฐานกลุ่ม องค์กรชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชน แบ่งได้เป็น 4 ด้าน ซึ่งแต่ละด้านมีองค์ประกอบแตกต่างกันไปดังนี้

6.1 ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน กลุ่ม องค์กรชุมชนที่จะดำเนินงานได้อย่างมีมาตรฐาน ควรจะมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานที่แสดงถึงการบริหารจัดการ อย่างเป็นระบบ เพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิก ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกลุ่ม องค์กรชุมชน ให้ไปสู่ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ซึ่งด้านนี้แบ่งเป็น 5 องค์ประกอบ คือ

6.1.1 คณะกรรมการ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิก มีวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ มีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุม มีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร สมาชิกมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการ ฯลฯ เป็นต้น

6.1.2 ระเบียบข้อตกลง ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ระเบียบข้อตกลงผ่านความเห็นชอบของเวทีประชาคม สมาชิกมีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน สมาชิกมีความเข้าใจความพึงพอใจและปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง ฯลฯ เป็นต้น

6.1.3 สมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น สมาชิกกลุ่มมีจำนวนเพิ่มขึ้น มีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ฯลฯ เป็นต้น

6.1.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางในการทำงานร่วมกัน สมาชิกมีส่วนร่วมใน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของสถานที่ทำงานกลุ่ม ในสถานที่ทำงานกลุ่มมีการแสดงผลการดำเนินงาน ที่เป็นปัจจุบัน ฯลฯ เป็นต้น

6.1.5 กระบวนการทำงาน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น คณะกรรมการและสมาชิกร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินงานของกลุ่ม มีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบัน และสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ได้จริง มีการวางแผนการพัฒนาของกลุ่มทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร จำนวนโครงการ กิจกรรมที่ดำเนินการได้สำเร็จตามแผน มีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ มีการให้การสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีการประเมินผลการดำเนินงาน มีการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร มีการประสานกับหน่วยงานภายนอก มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ มีการประชุมใหญ่ของกลุ่มเป็นประจำทุกปี มีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่ม สมาชิกมีความพึงพอใจในกระบวนการทำงานของกลุ่ม ฯลฯ เป็นต้น

6.2 ด้านการบริหารเงินทุนและทรัพยากร กลุ่ม องค์กรชุมชนที่ดำเนินการได้อย่างมีมาตรฐาน ควรจะมีการบริหารเงินทุนและทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ คุ่มค่า และโปร่งใส สำหรับด้านนี้แบ่งเป็น 3 องค์กรประกอบ คือ

6.2.1 การจัดหาเงินทุนและทรัพยากร ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการระดมทุนภายในกลุ่ม มีการเชื่อมโยงแหล่งทุนภายนอก มีการแสวงหาและนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ ฯลฯ เป็นต้น

6.1.2 การจัดสรรและใช้ประโยชน์จากเงินทุนและทรัพยากร ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น มีแผนการจัดสรรงบประมาณ มีการจัดสรรงบประมาณดำเนินการตามลำดับความสำคัญของแผนงาน และสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก สมาชิกมีส่วนร่วมในการจัดสรรและใช้ประโยชน์จากเงินทุนและทรัพยากร ฯลฯ เป็นต้น

6.1.3 การควบคุมการใช้ประโยชน์จากเงินทุนและทรัพยากร ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการจัดทำหลักฐานทางการเงินที่เป็นปัจจุบัน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบการดำเนินงาน สมาชิกมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสในการบริหารเงินทุนและทรัพยากร จำนวนโครงการ กิจกรรม ที่มีการใช้งบประมาณตามแผนการจัดสรรฯ ฯลฯ เป็นต้น

6.3 ด้านการพัฒนาขีดความสามารถขององค์กร กลุ่ม องค์กรชุมชนที่ดำเนินการได้อย่างมีมาตรฐาน ควรจะมีการเสริมสร้างการเรียนรู้ เพื่อพัฒนา กลุ่ม องค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับกลุ่ม/องค์กรอื่นๆ ซึ่งด้านนี้แบ่งเป็น 3 องค์กรประกอบ คือ การเชื่อมโยงกับกลุ่ม องค์กรอื่น ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็ง ขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการประสานความร่วมมือ การจัดทำแผนปฏิบัติการ การร่วมทุน การจัดกิจกรรมร่วมกันกับกลุ่ม องค์กรอื่น มีกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่ม องค์กรอื่น มีกิจกรรมที่

ให้การสนับสนุนแก่กลุ่ม องค์กรอื่น มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ ทรัพยากรกับกลุ่ม องค์กรอื่น ฯลฯ เป็นต้น

6.4 ด้านผลประโยชน์ต่อสมาชิกและชุมชน กลุ่ม องค์กรชุมชนที่ดำเนินการ ได้อย่างมีมาตรฐาน ควรจะมีการแบ่งปันผลประโยชน์ต่อสมาชิกและชุมชนอย่างทั่วถึงเป็น ธรรม และตอบสนองความต้องการตามระเบียบที่เห็นพ้องต้องกันของสมาชิก ซึ่งด้านนี้ แบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

6.4.1 การดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความ เข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน โครงการ กิจกรรม ตามลำดับความสำคัญของปัญหาของสมาชิก จำนวนกิจกรรม โครงการที่ประสบความสำเร็จ ในการแก้ไขปัญหาของสมาชิก จำนวนปัญหาของสมาชิกที่ได้รับการแก้ไข สมาชิกมีความพึง พอใจในการแก้ไขปัญหาของกลุ่ม ฯลฯ เป็นต้น

6.4.2 การแบ่งปันผลประโยชน์ต่อสมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความ เข้มแข็ง ขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์ การแบ่งปันผลประโยชน์ต่อสมาชิกเป็นไปตามระเบียบข้อตกลง มีกิจกรรมเพื่อแสวงหา ผลประโยชน์ให้กับสมาชิก สมาชิกมีความพึงพอใจในการแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่ม ฯลฯ เป็นต้น

6.4.3 การจัดสวัสดิการต่อสมาชิกและชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความ เข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีระเบียบ ข้อตกลงเรื่องการจัดสวัสดิการให้กับ สมาชิกและชุมชน มีการจัดสวัสดิการให้สมาชิก คนในชุมชน เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไป เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม องค์กรอื่น ค่ารักษาพยาบาล ทุนการศึกษา เงินสงเคราะห์คนชรา ผู้พิการ ผู้ประสบภัยธรรมชาติ สมาชิก คนในชุมชนมีความพึงพอใจในสวัสดิการที่ได้รับจาก กลุ่ม ฯลฯ เป็นต้น

6.5 การจัดกิจกรรมร่วมกับกลุ่ม/องค์กรอื่น

อารุณ มั่งบุญแก้ว (2540, หน้า 25) ได้กล่าวถึงกิจกรรมกลุ่มไว้ว่า หมายถึง เทคนิค วิธีการ หรือเครื่องมือที่ใช้เป็นสื่อให้สมาชิกกลุ่มได้มีประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับ การสำรวจความรู้สึก ความคิด พฤติกรรม ทัศนคติและค่านิยมของตนเอง ก่อให้เกิดการ ยอมรับตนเองตลอดจนสามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งในใจรวมถึงสามารถพัฒนาจิตใจให้งอกงาม ได้

วิภาวี เกียรติอัชฌาย์ (2542, หน้า 46) ได้กล่าวว่ากิจกรรมก หมายถึง เทคนิคเกี่ยวกับการรวมกันของบุคคลต่างๆ เพื่อกระทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งสามารถนำกลุ่ม ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเกิดการพัฒนาดนเองของสมาชิกทุกคนภายในกลุ่ม มีขั้นตอนคือ ประมุขนิเทศ เตรียมความ พร้อมในการเข้ากลุ่มเข้าสู่ระบบกลุ่มและปิดกลุ่ม

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของคำว่า การจัดกิจกรรมกลุ่มไว้ว่า ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน มีการพึ่งพาอาศัย มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีความพึงพอใจ มีผลประโยชน์ เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ผลงานที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมกลุ่ม หมายถึง เทคนิค วิธีการ เครื่องมือสื่อ หรือ กิจกรรมที่ถูกจัดสร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกได้เกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจ เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันพัฒนากลุ่มและพัฒนาตนเองเพื่อทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ การรวมกลุ่มเป็นการรวมตัวของสมาชิกที่มีความชัดเจนในการสร้างจุดมุ่งหมาย

6.6 การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้กับกลุ่ม องค์กรอื่น

เกษม วัฒนชัย (2546, หน้า 12) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน ทำให้รู้มากขึ้น ทำอะไรได้มากขึ้น มีวิธีการมองที่รอบด้าน

ทศนา แคมมณี (2545, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับจิตใจของบุคคลในการรับรู้สิ่งเร้าต่างๆ และพยายามสร้างความหมายของสิ่งเร้าหรือประสบการณ์ที่ตนได้รับเพื่อให้เกิดความเข้าใจในประสบการณ์นั้น โดยอาศัยกระบวนการทางสังคมเข้าช่วย

สุน อมรวิวัฒน์ (2544, หน้า 19) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้คือ พัฒนาการรอบด้านของชีวิต มีองค์ประกอบ ปัจจัย และกระบวนการที่หลากหลาย คือ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ต่างๆ การเข้าใจ ผู้เรียนสามารถมองเห็นความหมายและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ การปรับเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีคิด การเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในสิ่งที่รับรู้และมีความเข้าใจแล้วเป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน ที่เกิดจากการที่สมองได้รับประสบการณ์และการฝึกปฏิบัติที่ซ้ำๆ โดยได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าในการทำกิจกรรม การอบรม การสังเกต มีการเพิ่มขึ้นของความรู้ ความเข้าใจที่สามารถอธิบายได้ ทำกิจกรรมตามที่ได้เรียนรู้มา พัฒนาความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นได้

6.7 การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการและสมาชิกในกิจกรรมต่างๆ ของ กลุ่ม องค์กร เครือข่ายต่างๆ

อาภรณ์พันธุ์ จันทร์สว่าง (2540, หน้า 7) การมีส่วนร่วม (participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการ และทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความเห็นพ้องต้องกันนั้น จะต้องมีความพอที่จะเกิดการริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติการ กล่าวคือ จะต้องเป็นการเห็นต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะต้องเข้าร่วมปฏิบัติการนั้นเหตุผลเบื้องต้นของการที่คนเรามาาร่วมกันได้ควรจะต้องมีการตระหนักว่า ปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยหรือทำในนามกลุ่มนั้นกระทำผ่านองค์การ (organization) ดังนั้น องค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้

อยุธ ขำหาญ (2544, หน้า 9) ได้เสนอว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ถือเป็นรูปแบบที่แท้จริงนั้น จะต้องประกอบด้วยขบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (planning) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผล และประการสำคัญ คือ การตัดสินใจด้วย
2. การดำเนินกิจกรรม (implementation) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและการบริหาร การใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงินและการบริหาร
3. การใช้ประโยชน์ (utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม
4. การได้รับประโยชน์ (obtaining Benefits) ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ส่วนตัว สังคมหรือวัตถุก็ได้

อรรณพ ดังคณานุกุลชัย (2544, หน้า 18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติ

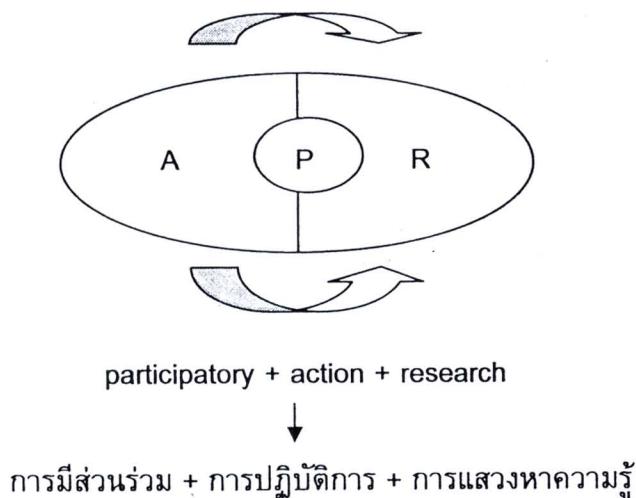
- มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำ และทำอย่างไร
 - มิติที่สอง มีการมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา ลงมือปฏิบัติการตามที่ตัดสินใจ
 - มิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน องค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2544, หน้า 19) กล่าวว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ การกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องไม่หมายความเพียงแต่การดึงประชาชนเข้าร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบเป้าหมายของงาน และกำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน” ดังที่ผ่านมาแต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบ และมีบทบาทอย่างเต็มที่ตั้งแต่ค้นคิดปัญหา วางแผน ปฏิบัติงาน ดูแล กำกับ ตลอดจนประเมินผลติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้อง หมายถึง การมอบอำนาจอธิปไตยขั้นพื้นฐานคือสู่ประชาชนการพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ความหมาย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการผสมผสานระหว่างการมีส่วนร่วม การปฏิบัติการ และการแสวงหาความรู้ ถ้าจะกล่าวตามความหมายของคำเหล่านี้ก็คือ การแสวงหาความรู้ร่วมกันในระหว่างหมู่คณะร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และสรุปบทเรียนเพื่อหาทางพัฒนา (บำเพ็ญ เขียวหวาน, ม.ป.ป., หน้า 12-15)

ภาพ 1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหรือที่เรียกว่า “PAR” เป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานว่านักวิจัย (นักพัฒนา) และชาวบ้านทำวิจัยร่วมกัน โดยมีการแสวงหาข้อเท็จจริง ในชุมชนและแสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาโดยชาวบ้านเป็นคนให้ข้อมูล มีการปฏิบัติ (action) ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชน โดยชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาของเขาเอง “PAR” เป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการแสวงหาข้อมูลอย่างเป็น

วิทยาศาสตร์และเป็นระบบซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดของ PAR และมีนักวิจัยเป็นผู้จุดไฟให้เกิดกระบวนการต่างๆ ขึ้น ผลที่เกิดขึ้นจะได้ออกมาชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการของ PAR จะประกอบด้วย มีผู้กระตุ้น (นักวิจัย) มีกลุ่มชุมชนเป็นผู้ร่วมวิจัย มีกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชนนั้นๆ และมี การรวมกลุ่มทำงาน ซึ่งเป็นดัชนีพัฒนาคน/หน่วยงาน (เขาวรัตน์ ปรปักษ์ขาม, และคนอื่นๆ, 2536, หน้า 11)

2. แนวคิดพื้นฐานสำคัญในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

ชนิษฐา กาญจนรังสีนนท์ (2544, หน้า 8-9) กล่าวถึง แนวคิดพื้นฐานสำคัญในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

2.1 การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นการเริ่มต้นจากสถานการณ์จริงไปยังสถานการณ์ที่ควรจะเป็นในอนาคต ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงเองในสถานการณ์อันถูกกระทบจากสภาพแวดล้อมนอกกระบวนการวิจัย และเกิดจากกระบวนการวิจัยรวมทั้งผู้ร่วมในการวิจัยเอง การเปลี่ยนแปลงนั้นจะถูกเก็บมาเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์และตัดสินใจในกระบวนการวิจัย กระบวนการวิจัยจึงต้องมีลักษณะยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้

2.2 การวิจัยแบบมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีความเชื่อในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ คือ การเคารพความคิดเห็นของชาวบ้าน ยกย่องในภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนว่า ทุกคนมีศักยภาพและความสามารถในความคิดและการทำงานร่วมกันเพื่อชุมชนที่ดีขึ้น

2.3 การวิจัยแบบมีส่วนร่วม ต้องเริ่มจากความรู้สึกของคนที่มีปัญหาหรือความต้องการของชุมชนไปสู่การสร้างความเข้าใจ และการกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในตนเองและชุมชน

2.4 การวิจัยแบบมีส่วนร่วมต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุด แต่เป็นการเริ่มเพื่อไปสู่วงจรใหม่ เป็นการแสวงหาความรู้และการกระทำที่คนในชุมชนยังมีส่วนร่วมในการวิจัย

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นปรัชญาของการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาบุคคล แนวใหม่ที่เคารพภูมิปัญญาของชาวบ้าน และยกย่องบทบาทให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยประชาชนในชุมชนที่ทำวิจัยนั้นเป็นผู้กระทำวิจัยด้วยตนเอง เป็นแกนหลักในการวิจัย คือ มีส่วนในการวิจัยตลอดกระบวนการตั้งแต่การตัดสินใจเลือกปัญหาที่จะทำวิจัยการประเมินสถานการณ์ปัญหา การสร้างเครื่องมือ การกำหนดรูปแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์แปลผลจนถึงการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์แก่ชุมชนตนเอง นั่นคือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผลและร่วมรับประโยชน์

สุภางค์ จันทวานิช (2531, หน้า 67) กล่าวว่าไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (participation)

อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหา หรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่ง สิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการ วิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและ การช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในการ วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนด ปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะ ของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ส่วน กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิภาษ (dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ ด้วยตนเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่าน ตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้านสะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชนโดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาก็กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงาน ตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไข ปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้วยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและ กระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการ สร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นตัวแทนของการ พัฒนาลงสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ

ขนิษฐา กาญจนสินนท์ (2536, หน้า 36) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วยอันเป็น การส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเอง ในการทำงานพัฒนา

กล่าวโดยสรุปว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายความว่า การร่วมกัน ดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัย ภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของบริบทสังคมนั้น ๆ

3. แนวทางการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม

พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (อ้างถึงใน เยาวรัตน์ ปรปักษ์ขาม, และคนอื่น ๆ, 2536, หน้า 16) ได้ให้แนวทางในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วยกลวิธีต่าง ๆ ดังนี้ คือ

3.1 ใช้กระบวนการแก้ปัญหา (problem solving) ซึ่งจะเริ่มจากการมองเห็นปัญหาด้วยการระดมสมองของชาวบ้านให้แยกแยะสถานการณ์ ปัญหาของตนเอง กำหนดและเลือกประเด็นที่จะศึกษาตามลำดับความสำคัญ เลือกวิธีการที่จะแก้ปัญหาด้วยกระบวนการแก้ปัญหา (problem solving process) ตามวิธีที่ชาวบ้านคิดเองผสมกับข้อมูลและหลักการ ที่นักวิจัยภายนอกเสนอแนะ

3.2 เน้นการลงมือปฏิบัติ (action oriented) ชาวบ้านจะได้รับการส่งเสริมให้เป็นผู้กระทำการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้รู้ว่าการลงมือนั้น ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการเก็บข้อมูลเพื่อประมวลปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาหรือในการแก้ไข ผู้ปฏิบัติจะต้องเผชิญกับอุปสรรคข้อขัดข้องหรือต้องหาทางหนีทีไล่ ต้องเปลี่ยนแปลงแผนดำเนินการตามปัญหาเฉพาะหน้าอย่างไรบ้าง

3.3 มุ่งเป้าหมายที่ชุมชน (community oriented) โดยถือว่าการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการที่ประชาชนเป็นเจ้าของหรือเป็นแกนหลักที่ตัดสินใจเลือกกระทำ และได้รับผลประโยชน์เพื่อตัวประชาชนเองได้อย่างถาวร (sustainable self-reliance)

3.4 ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (hold, seize) people is the junction โดยถือว่าการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการที่ประชาชนเป็นเจ้าของหรือเป็นแกนหลักที่ตัดสินใจเลือกกระทำและได้รับผลประโยชน์เพื่อตัวประชาชนเอง โดยเฉพาะประชาชนกลุ่มที่ถูกกดขี่ผู้ด้อยโอกาส และผู้ที่ยากไร้อยู่ห่างไกล

4. ขั้นตอนการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม

พันธุทิพย์ รามสูต (อ้างถึงใน เขียวรัตน์ ปรปักษ์ขาม, และคนอื่นๆ, 2536, หน้า 19-22) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า ประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนลงมือทำวิจัย ระยะการวิจัย และระยะหลังวิจัย

4.1 ระยะก่อนลงมือทำวิจัย

4.1.1 จะเริ่มด้วยการเตรียมชุมชน ซึ่งโดยหลักการของการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมมีปรัชญาจะให้โอกาสแก่คนยากจน ด้อยโอกาส จึงเป็นกฎว่านักวิจัยต้องยืนอยู่ข้างประชาชนกลุ่มนี้และถือผลประโยชน์ของกลุ่มนี้เป็นประเด็นสำคัญ การเลือกชุมชนจึงเลือกชุมชนที่ค่อนข้างจะขาดแคลนและเสียเปรียบ หรือชุมชนชายขอบที่อยู่ห่างไกลเข้าไม่ถึงความเจริญเป็นหลัก และจะคำนึงถึงประชาชนเป็นอันดับแรกก่อนเรื่องอื่นๆ เงื่อนไขของนายทุน นักวิชาการหรือแม้แต่แหล่งทุนก็ย่อมถือเป็นความสำคัญลำดับรอง เมื่อเลือกชุมชนแล้ว นักวิจัยจะต้องทำตัวเองให้เข้ากับชุมชนด้วยกระบวนการต่างๆ เช่น การบูรณาการตัวเองเข้ากับชุมชน มีการสะท้อนภาพตนเองให้ชุมชนรู้จักเบื้องหน้าเบื้องหลังของเรา ให้รู้ว่าเราคิดอย่างไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร ด้วยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน อยู่ กิน นอน ทำงานร่วมกับเขา เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี แบบแผนการดำเนินชีวิตและปรัชญาอุดมการณ์ของชาวบ้าน

ต่อมานั้นจึงเริ่มศึกษาชุมชนเป็นการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมา การจัดโครงสร้างชุมชน องค์ประกอบของสมาชิกชุมชน พื้นเพชาติพันธุ์ และลักษณะประชากรต่างๆ

การเตรียมงานในระดับพื้นฐานเพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ และการสนับสนุนให้เกิดการตัดสินใจร่วมกันของประชาชนในชุมชน เกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกปัญหาของชุมชน เพื่อการวิจัย การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และการจัดกลุ่มเลือกบุคคลเข้ากลุ่มชุมชน และกลุ่มที่มันักวิจัยชาวบ้าน

4.1.2 การอบรมสมาชิกองค์กรท้องถิ่นหรือกลุ่มชุมชน เพื่อจะเปลี่ยนอึดตาของคนที่ยึดมั่นถือมั่นในความเป็น "ตัวตน" ตามสถานภาพทางสังคมที่เคยมีอยู่ ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นการละลายพฤติกรรมละลายอึดตาให้เกิดความรู้สึกเท่าเทียมกับทุกคนในชุมชน

4.2 ระยะการวิจัย

4.2.1 การกำหนดรูปแบบงานวิจัย ด้วยการอบรมทีมงานนักวิจัยท้องถิ่น ให้มีความรู้เจตคติและทักษะ ที่สามารถจะจำแนกปัญหาที่เลือกโดยชาวบ้านด้วยการแตกหรือแจกแจงออกเป็นประเด็นย่อยของปัญหา เพื่อสามารถจะจัดการได้ในระดับชุมชน การอบรมนักวิจัยท้องถิ่นยังรวมถึงความรู้ความเข้าใจที่จะช่วยกันออกความคิดว่าจะเก็บข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการจัดการกับปัญหานั้นอย่างไร เช่น จะใช้เครื่องมืออะไร จะเก็บจากใคร ใครควรจะเป็นผู้ให้ข้อมูลได้ดีที่สุด จะเก็บเท่าไร โดยใคร เป็นต้น

4.2.2 การเก็บข้อมูลจะใช้หลายวิธีร่วมกัน ซึ่งจะมีตั้งการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ โดยพยายามทำให้เป็นเครื่องมือที่นักวิจัยท้องถิ่นสามารถเข้าใจง่าย ใช้สะดวก อาจใช้สัญลักษณ์และรูปภาพแทนตัวหนังสือ ใช้ภาษาที่ง่ายและเหมาะสม ร่วมกับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก สันทนาการกลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

4.2.3 ในการประมวลผลข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ก็จะให้ชาวบ้านและนักวิจัยท้องถิ่นมีส่วนร่วม โดยการนำเอาแบบฟอร์มมาแจก และจัดระเบียบด้วยวิธีการที่ง่ายที่สุดไม่ซับซ้อน เช่น การแจกนับ การทำบัญชีคะแนน และไม่ใช้สถิติขั้นสูง โดยกระทำกันในหมู่บ้านในชุมชนที่ทำวิจัยนั้นๆ เอง ไม่นำเอาข้อมูลออกไปประมวลหรือวิเคราะห์นอกชุมชน ในขั้นตอนการประมวลผลข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ จะทำให้ชาวบ้านทราบถึงสถานการณ์ของปัญหาที่พวกเขาหยิบยกมาทำวิจัยร่วมกันว่ามีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด และมีปัจจัยอะไรบ้างที่คิดว่าน่าจะเป็นสาเหตุของปัญหา พวกเขาจะเห็นความแตกต่างระหว่างครัวเรือนที่กำลังประสบปัญหา กับครัวเรือนที่ไม่ประสบปัญหาและเห็นลักษณะที่เหมือนกันของครัวเรือนที่ประสบปัญหาเดียวกันเหล่านี้ เป็นต้น

4.2.4 เมื่อได้ผลข้อมูลที่วิเคราะห์เรียบร้อยแล้ว ก็ให้นำเอาผลมาเสนอในที่ประชุมชาวบ้าน ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้มารับรู้ถึงผลที่ได้จากการ

ศึกษาวิจัย ให้เขาได้ตรวจสอบความถูกต้อง แก้ไขในข้อมูลหรือประเด็นที่เขาคิดว่าไม่ตรงข้อเท็จจริง ตลอดจนตัดสินใจหรือลงมติ สรุป และให้คำแนะนำเพิ่มเติม

ในการนำเสนอผลการวิจัยนี้ อาจจะใช้วิธีการต่างๆ ที่คิดว่าเหมาะสมกับสภาพของชุมชน เช่น ฟื้นความรู้ของชาวบ้าน วิถีชีวิตและกิจกรรมของชุมชน อาจเป็น การเสนอโดยรูปแบบการแสดงบทบาทสมมติ การสนทนากลุ่ม การแสดงกรณีตัวอย่าง เสนอในรูปแบบภาพ ภาพเส้น ภาพแท่งหรือต่างๆ โดยติดแสดงไว้ในที่สาธารณะที่เป็นที่ชุมนุมของชาวบ้าน หรือที่ๆ เป็นทางผ่าน นักวิจัยจะต้องพยายามกระตุ้นให้ชาวบ้านสนใจต่อผลการวิจัยที่นำเสนอ นั้นกระตุ้นให้เขาได้ถกแถลง ออกความคิด ประเมิน เสนอแนะ แสดงความรู้สึก แสดงความคิดเห็น ทำที่และปฏิบัติต่อการเก็บข้อมูลกระบวนการวิจัยตลอดจนผลที่ได้จากการวิจัยอย่างเต็มที่และเสรี

4.3 ระยะเวลาหลังการวิจัย

4.3.1 แม้ว่ากระบวนการศึกษาสถานการณ์ปัญหาเสร็จสิ้นแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่ากระบวนการการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมสิ้นสุดลง แต่กระบวนการวิจัยต้องดำเนินต่อไปจนครบวงจร โดยนักวิจัยจะต้องนำเอาผลที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหานั้นวางแผน เพื่อพัฒนาโครงการที่จะนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษามาแก้ปัญหาให้กับชุมชน ขั้นตอนนี้คือการวางแผนชุมชน ซึ่งทำโดยนักวิจัยชุมชนร่วมกับที่วางแผนชุมชน หลังจากวางแผนแล้วก็จะนำเสนอต่อชุมชน เพื่อให้รับรู้และพิจารณาเห็นชอบหรือแก้ไข ในกระบวนการนี้ชาวบ้านทุกคนควรจะได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ต้องมีการนำเสนอเพื่อปรึกษาหารือ ให้มีการถกแถลง การตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุงและเห็นชอบตลอดจนตัดสินใจให้ดำเนินการ จนถึงการนำขึ้นเสนอต่อองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ความช่วยเหลือเรื่องทุนหรืองบประมาณในการนำไปปฏิบัติ

4.3.2 การนำแผนสู่การปฏิบัติจะต้องมีการจัดสรร แสวงหาและดึงเอาแหล่งประโยชน์ต่างๆ ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินงานอย่างเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ และองค์กรชุมชน องค์กรประชาชนที่มีอยู่ในชุมชนทั้งหมด โดยคำนึงถึงการใช้เทคนิคที่เหมาะสม ใช้หลักการและสำนึกรับผิดชอบของชุมชนที่มีต่อท้องถิ่นของตนเองในการช่วยตนเองและพึ่งตนเอง

4.3.3 การติดตาม เฝ้าระวัง กำกับและประเมินผล กระบวนการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม จะต้องทำอย่างเป็นระบบและเป็นระยะๆ และกระทำโดยกลุ่มผู้ร่วมโครงการทั้งหมด รวมทั้งชาวบ้านทุกคนในลักษณะที่เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่ง

ขณะเดียวกันก็อาจจะมีการประเมินผลจากภายนอกโครงการด้วย เช่น จากผู้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งประเด็นของการประเมินผลจะเน้นที่การลงทุนและผลตอบแทน โดยดัชนี ชีววัดที่เป็นเชิงปริมาณและเป็นรูปธรรม แต่กระบวนการประเมินผลจากภายนอกนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ร่วมในโครงการวิจัยด้วย การประเมินผล

เพื่อตรวจสอบจากภายนอก ก็ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกอย่างหนึ่งของผู้ร่วมในโครงการวิจัย ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งฝ่ายผู้ประเมินและฝ่ายโครงการวิจัยเอง การวางเค้าโครงการประเมินแบบมีส่วนร่วมควรกระทำร่วมกันระหว่างผู้ร่วมในโครงการวิจัยกับผู้ประเมินจากภายนอกดังนี้ คือ

- 1) ให้มีการเก็บข้อมูลหลากหลายอย่าง และเลือกสรรให้เข้ากับความต้องการของหลายฝ่าย เช่น ฝ่ายผู้ร่วมในโครงการวิจัย ฝ่ายผู้ให้ทุนและฝ่ายรัฐบาล หรือฝ่ายประชาชนทั่วไป
- 2) ให้ผู้ร่วมในการวิจัยได้เรียนรู้ทักษะการประเมินผลจากกระบวนการและจากประสบการณ์ของผู้ประเมินจากภายนอก
- 3) วางแผนให้มีการประเมินผลตลอดระยะเวลาของโครงการวิจัย ให้ครอบคลุมหัวข้อกว้างขวาง เช่น ในระยะเริ่มโครงการต้องทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการวิจัย การจัดระบบบันทึก ระบบเก็บรายงาน แฟ้มเอกสาร บันทึกการตัดสินใจ ส่วนในระยะกลางเป็นการประเมินผลเนื้อหาของกระบวนการวิจัยว่ามีอะไรที่ไม่ถูกต้อง อะไรทำถูกทิศทางแล้ว อะไรควรเปลี่ยนแปลงบ้าง ทบทวนความสอดคล้องของโครงการกับแหล่งทุน เช่น บทเรียนที่ได้จากการวิจัย ความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่ประสบและข้อเสนอแนะ เช่น เหตุผลที่โครงการ ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีคำอธิบายหรือปัจจัยอะไรอยู่เบื้องหลัง เช่น เป้าหมายที่ตั้งไว้ ไม่สามารถทำได้จริงหรือเพื่อฝันคาดหวังไว้สูงเกินไป หรือกลวิธีการดำเนินงานไม่เหมาะสม เป็นต้น

สรุปขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ระยะก่อนลงมือทำวิจัย

1.1 เตรียมชุมชน การคัดเลือกชุมชนและการเข้าสู่ชุมชน การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ชุมชน

1.2 การให้ความรู้และสร้างความตระหนักโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้ เป็นการละลายพฤติกรรม และเลิกความยึดมั่นถือมั่นในตนเองให้เกิดความเท่าเทียมกันให้ทราบสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นและสถานการณ์ของประเทศ เพื่อให้ทราบบทบาทของแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเพื่อให้ทราบรูปแบบผู้นำที่ดี การจัดองค์กรชุมชน วิธีการช่วยเหลือชุมชน และมนุษยสัมพันธ์

2. ระยะการวิจัย

2.1 กำหนดรูปแบบของงานวิจัย

2.2 การเก็บรวบรวม การวิเคราะห์และการประมวลผลข้อมูล

2.3 การนำเสนอผลการวิจัยต่อที่ประชุมชาวบ้าน

3. ระยะหลังการวิจัย

3.1 การนำปัญหาที่ได้จากผลการศึกษาวิจัยมาวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาต่อไป

3.2 นำแผนไปสู่การปฏิบัติโดยเน้นการพึ่งตนเองของชุมชน

3.3 การติดตามเฝ้าระวังกำกับและติดตามผล โดยเน้นให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม

5. ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เยาวรัตน์ ปรปักษ์ขาม, และคนอื่นๆ, (2536, หน้า 46-48) ได้กล่าวถึงผู้มีส่วนร่วม ใน PAR ว่ามีสามฝ่ายคือ ชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน นักวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนของนักวิชาการที่สนใจเรื่องการพัฒนา และนักพัฒนาซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน สองฝ่ายหลังนี้นับรวมๆ กันเป็นฝ่ายคนนอก ส่วนชาวบ้านเป็นคนใน

การกำหนดปัญหาในการวิจัยจำเป็นจะต้องรู้สภาพอันแท้จริงของชุมชนอย่างชัดเจนตัวอย่างเช่น ในเรื่องพลังงานที่เกี่ยวข้องกับระบบการเกษตรตามที่ชาวบ้านปฏิบัติอยู่ นักวิจัยจะต้องรู้ว่าถ้าเพิ่มเวลา เงิน และปัจจัยอื่นแล้วชาวบ้านจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการใช้พลังงานอย่างไรหรือไม่ ถ้ามีการพัฒนาพลังงานในระดับชุมชน นักวิจัยก็ต้องรู้เรื่ององค์กรของชุมชนและเรื่องการถือกรรมสิทธิ์ร่วม ข้อมูลเหล่านี้ชาวบ้านจะเป็นผู้รู้ดีที่สุด นักวิจัยและนักพัฒนา ซึ่งเป็นคนนอก มีแต่ความรู้เกี่ยวกับพลังและเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการพัฒนาพลังงาน

ท่าอย่างไรทั้งสามฝ่ายนี้จึงจะนำคุณสมบัติของตนมาเอื้อแก่กันได้ โดยปกติ นักวิจัยและนักพัฒนา ซึ่งเป็นผู้มีข้อมูลทางวิชาการ มักไม่ใช่ผู้ที่จะมาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน ได้ตลอดปีและการถ่ายทอดข้อมูลนั้น ก็อาจถูกครอบงำโดยความเชื่อมั่นในเชิงวิชาการหรืออุดมการณ์จึงทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใจได้ดั่งแท้ จึงจำเป็นจะต้องมีตัวเชื่อมหรือสื่อกลางระหว่างคนนอกกับคนใน สื่อกลางนี้จะช่วยสื่อสาร ความเข้าใจระหว่างสองฝ่าย สื่อกลางที่ดีควรจะเป็นนักพัฒนาในชุมชน หรือเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการในชุมชน (เช่น พัฒนาการ เกษตรตำบล นักพัฒนาระดับตำบล/หมู่บ้าน ครู) สื่อกลางนี้จะเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยด้วย จะต้องเป็นผู้อาศัยในชุมชนเพื่อจะได้ปฏิบัติการต่างๆ ได้ จะต้องเป็นผู้ที่รู้ ความต้องการ ความชอบ/ไม่ชอบ ศักยภาพของชาวบ้าน รู้จุดอ่อน จุดแข็งของการจัดองค์กรในชุมชน รู้เรื่องการแตกแยกในชุมชน (ถ้ามี) และไม่เป็นเครื่องมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ในขณะเดียวกัน สื่อกลางจะต้องมีสายสัมพันธ์กับนักวิจัยและนักพัฒนา จะต้องรับเอาวิชาการต่างๆ ไปถ่ายทอดให้เพื่อนชาวบ้านเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติได้ เราไม่ถือว่าผู้ทำหน้าที่สื่อกลางเป็นตัวแทนของนักวิจัยและนักพัฒนา แต่ถือว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีความพร้อมที่จะสื่อสารจากภายนอก เพื่อรับเอาความรู้ ความเชี่ยวชาญ ไปพัฒนาหมู่บ้านที่สำคัญก็คือชาวบ้านจะต้องไม่ยึดสื่อกลางเป็นหลักตลอดไป เมื่อนักวิจัยและนักพัฒนาเข้าถึงชาวบ้านได้แล้วสื่อกลางควรจะสลายตัวไป

ในการวิจัยแบบ PAR ผู้วิจัยถือว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่รู้ดีเท่าๆ กับนักวิจัยหรือนักพัฒนา ในการกำหนดปัญหาและการเลือกปฏิบัติการใดๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปัญหาของการวิจัยจึงเริ่มจากชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือ

นักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียว จะเห็นว่าทั้งสามฝ่าย คือชาวบ้าน นักวิจัยและนักพัฒนา ต่างก็มีบทบาทเท่าเทียมกันในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางปฏิบัติการ การวิจัยนี้จะเป็นการผสมผสาน ระหว่างความรู้เชิงทฤษฎี และระเบียบวิธีการของนักวิจัย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนาและความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน